

ОЦІНКА ПОРТФЕЛЯ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Досліджено причини виникнення проблемної кредитної заборгованості комерційних банків України. Проаналізовано динаміку портфеля проблемних кредитів вітчизняних банків за 2004–2013 роки. Зазначено наслідки зростання проблемних кредитів для стабільності банківської системи. Окреслено перспективи подальшої роботи банків з поліпшення якості кредитного портфеля.

Ключові слова: банк, проблемна кредитна заборгованість, портфель проблемних кредитів, фактори збільшення проблемної кредитної заборгованості, резерви за кредитними операціями.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення та збереження фінансової стабільності банківської системи постають на сьогодні як ніколи гостро. Тяжкі наслідки світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. виявили значні помилки менеджменту банків у рамках сформованої ними кредитної та резервної політики. Погіршення показників балансів комерційних банків стали також економічні тенденції у світі та їх вплив на економіку України. Стагнація провідних економічних центрів світу не могла не зачепити й Україну, економіка якої демонструє негативну динаміку. Загроза розгортання другої хвилі фінансово-економічної кризи на сьогоднішній день, на жаль, виглядає реальністю. Основним фактором, що починає діяти в таких умовах, є зростання обсягів та частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків та величини резервів, що сформовані для покриття можливих збитків за кредитними операціями. Усе це дає підстави стверджувати, що зниження проблемної позикової заборгованості банків і попередження появи нових проблемних кредитів є актуальним завданням, від розв'язання якого значною мірою залежить сталий соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитна діяльність комерційних банків традиційно перебуває у центрі уваги вчених і є одним з найбільш дослідженим розділом банківської справи. Значний внесок у розробку питань кредитування комерційними банками зробили вітчизняні вчені-економісти: Васюренко В., Гуцал І., Дзюблюк О., Євтух О., Івасів Б., Лагутін В., Лисенко О., Луців Б., Міщенко В., Мороз А., Примостка Л. та ін.

© Л. А. Бондаренко, Т. В. Стародубцева, 2014

Мета статті полягає у вивченні тенденцій портфеля проблемних кредитів комерційних банків України, подальших наукових теоретичних досліджень і практичних розробок з питань удосконалення управління проблемними кредитами комерційних банків для забезпечення стабільного функціонування банківської системи України.

Рис. 1. Фактори росту портфеля проблемних кредитів комерційних банків України

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативним спадком світової фінансової кризи є велика частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, котра виникла в результаті масового неповернення кредитів як суб'єктами господарювання так і фізичними особами. Особливо негативним фактором для економіки України є той факт, що ця ситуація покращується досить незначними темпами, а той кредитний портфель, що формується на основі заборгованості також характеризується високими показниками проблемності. Такі тенденції здійснюють значний дестабілізуючий вплив на стабільність функціонування банківської системи та економіки України в цілому, а також створюють низку проблем: негативно впливають на результати фінансової діяльності банків, створюють певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнюють менеджмент банку, знижують довіру населення до банківської системи, стримують відновлення кредитування реального сектору економіки України.

Для вирішення даної проблеми, необхідно визначити фактори, які стали причиною росту обсягів проблемних кредитів [1–3] (див. *рис. 1*).

Особливу увагу слід приділити факторам, пов'язаним з діяльністю банку, оскільки вони є керованими та контролюються менеджментом банку.

Вплив зазначених вище факторів зумовили негативну динаміку росту проблемних кредитів у кредитних портфелях вітчизняних банків, що відображено на *рис. 2*.

Рис. 2. Обсяг і частка прострочених кредитів у кредитному портфелі банків України за період 2004 р. – 1 серпня 2013 р. (за даними НБУ [4])

Як видно з *рис. 2*, можна зазначити, що обсяг портфеля проблемної заборгованості клієнтів вітчизняних банків станом на 1 серпня 2013 року зріс більш ніж у 23 рази порівняно з кінцем 2004-го. Якщо у 2004 році частка проблемних

кредитів у структурі кредитного портфеля українських банків становила 3,2%, а обсяг 3,42 млрд грн, то станом на 1 серпня 2013 року ці показники становили відповідно, 9,1% та 76,57 млрд грн. Стрімке зростання частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України спостерігається у 2009 році, коли цей показник становив 8,83%, тоді як у 2008 році лише 3,71%. Обсяги проблемних кредитів зросли у 2009 році в 3,5 раза до 69,94 млрд грн.

Найбільший розмір частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України припадає на 2010 рік, коли цей показник становив 11,24%. За період із до кризового 2007 року по 2010 рік обсяг проблемної заборгованості зріс у 13 разів, відповідно з 6,35 млрд грн до 84,85 млрд грн.

У наступні два роки спостерігається певне зниження частки проблемних кредитів. Так, у 2011 році вона становила 9,6%, у 2012 році – 8,9%. Обсяг портфеля проблемних кредитів у 2011 році становив 79,29 млрд грн, що на 5,56 млрд грн менше ніж у 2010 році. У 2012 році цей показник становив 72,52 млрд грн, що на 7,67 млрд грн менше, ніж у попередньому році. На початок серпня 2013 року він становив 9,1%, а обсяг портфеля проблемних кредитів – 76,57 млрд грн [4].

Зазначимо, що якщо частка проблемної заборгованості клієнтів в кредитному портфелі банків перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банків. Так, згідно з даними НБУ, у 2010 році частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків досягнула найвищої межі 11,24 %, перетнувши критичну межу у 10 %, у 2011 та у 2012 роках ця частка дещо зменшилася відповідно до рівня 9,6 % та 8,9 %, а у першому півріччі 2013 року зросла до 9,1%, знову наблизившись до критичної межі. Тому можна вважати, що стабільність банківської системи України знаходиться під загрозою.

Варто зазначити, що аналіз частки та обсягів проблемних заборгованостей клієнтів перед банками України дещо ускладнюється, оскільки для вітчизняних банків єдиний алгоритм розрахунку проблемної заборгованості чітко не прописаний. Так, згідно Постанови НБУ банки мають право самостійно встановлювати критерії категорій заборгованості [5]. Водночас, у нормативних документах НБУ не використовується поняття «проблемний кредит», натомість в Інструкції НБУ [6] знаходимо тлумачення терміна «прострочена заборгованість» – заборгованість, яка не погашена в строк, установлений договором. Тому виникають розбіжності, коли одні банківські установи відносять до проблемної заборгованості лише ту частину кредиту та доходу за ним, за якими виникла заборгованість за звітний період, а інші – всю суму кредиту та нарахованих відсотків за ним.

Для того, щоб дати об'єктивну оцінку портфелю проблемних кредитів банків України, необхідно також звернути увагу на оцінки міжнародних рейтингових агентств. На початку 2013 року рейтингове агентство

«Standard&Poor's» наголосило, що його оцінка частки проблемних кредитів у системі українських банків збігається з оцінкою МВФ. Рейтингове агентство «Standard&Poor's» оцінило кредитні ризики в банківському секторі України як «надзвичайно високі», а частку проблемних кредитів у портфелі українських банків з показником у 40% [7]. Таку тенденцію зростання показників простроченої заборгованості на початку з подальшим зменшенням на кінець року, можна спостерігати за звітний період кожного року. У банківській практиці таку ситуацію називають «коригуванням річної звітності», коли покращуються показники річної фінансової звітності [8].

Також згідно з дослідженнями «Standard & Poor's» більшість українських банків все ще не забезпечили достатнього обсягу резервування, яке може знадобитися в разі непередбаченого економічного спаду і можливого подальшого погіршення кредитної якості позичальників. На думку експертів міжнародного агентства, банки з низьким рівнем проблемних кредитів також можуть зіткнутися з ризиками у випадку, якщо вони проводять агресивну стратегію кредитування. За оцінками Standard & Poor's необхідно вжити адекватні заходи щодо моніторингу боргового навантаження домогосподарств, щоб уникнути значних ризиків у майбутньому.

Серед ризиків для банківської системи аналітики рейтингового агентства також називають високу концентрацію по секторах і окремих позичальниках, низький рівень платіжної культури та дотримання принципів верховенства права. Standard & Poor's також відзначає нездатність більшості українських банків залучати фінансування на міжнародних ринках капіталу за винятком окремих банків [9].

Аналізуючи стан портфеля проблемних кредитів комерційних банків України та визначаючи причини таких змін, необхідно також звернути увагу на частку проблемних кредитів у кредитних портфелях за видами діяльності позичальників (табл.).

Таблиця

Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі різних видів діяльності банків України за 2010 р. – I півріччя 2013 року*

Вид діяльності	2010 р.	2011 р.	2012 р.	I півр. 2013 р.
Торгівля та ремонт	11,4%	8,6%	9,5%	9,5%
Переробна промисловість	10,6%	11,2%	9,6%	10,2%
Операції з нерухомістю та надання послуг підприємцям	10,3%	11,0%	7,7%	11,5%
Сільське господарство	10,6%	6,1%	7,0%	6,3%
Транспорт та зв'язок	9,1%	6,3%	4,6%	6,9%
Інші види діяльності	12,6%	5,8%	6,0%	5,8%
Будівництво	14,4%	14,5%	15,6%	13,1%

Джерело. Складено автором за даними НБУ [4]

З табл. можна зазначити, що проблемність кредитних портфелів різних видів діяльності позичальників не перевищувала протягом досліджуваного періоду з 2001 по 1 півріччя 2013 року 16%. Найбільш проблемним є кредитний портфель позичальників, що здійснюють свою діяльність у будівництві, найменш проблемними протягом досліджуваного періоду були такі галузі, як сільське господарство, транспорт та зв'язок, а також інші галузі, до яких відносять виробництво та розподілення енергії, газу, води, добувна промисловість, професійна, наукова та інші діяльності.

Такі тенденції пов'язані з рядом причин, що характерні для самих галузей. У ситуації з кредитами, що надані позичальникам галузі сільського господарства, були застосовані методи пролонгації кредитів та часткової компенсації ставки за кредитами за рахунок бюджетних коштів. Останній метод виявився найбільш дієвим.

Нааявність великої частки проблемних кредитів на балансах вітчизняних банків несе за собою низку наслідків, що мають негативний характер для стабільності банківської системи (рис. 3).

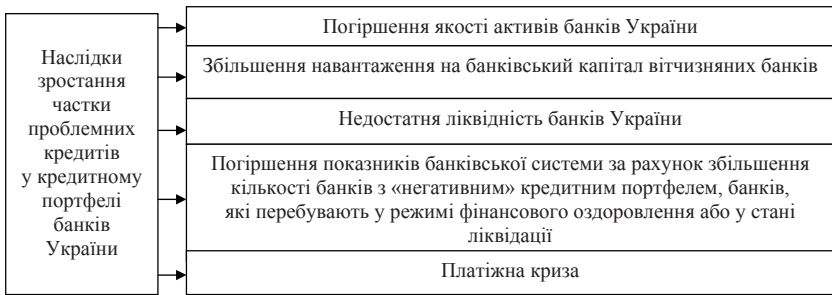

Рис. 3. Наслідки зростання частки проблемних кредитів для стабільності банківської системи України

Висновок. Таким чином, значна частка проблемних кредитів у кредитному портфелі комерційних банків та її негативний вплив на фінансову стабільність банківської системи в цілому та окремих банківських установ ставлять перед державою та банківським сектором економіки завдання щодо пошуку ефективних методів вирішення цієї проблеми.

На нашу думку найбільш дієвими заходами для ефективної роботи комерційних банків з проблемною заборгованістю є:

- розробка ефективного методу оцінки кредитоспроможності позичальника не лише на момент отримання кредиту, а й протягом терміну виплати кредитної суми та відсотків відповідно до договору;

- створення оптимальної оцінки забезпечення за проблемними кредитами, яка дасть можливість покрити можливу заборгованість та буде відповідати як вимогам банків, так і вимогам позичальників;
- конвертація кредитів, наданих в іноземній валюті, у гривневі;
- пошук дієвих механізмів співпраці з позичальниками-боржниками;
- розробка механізму розподілу кредитного ризику між НБУ, комерційним банком та позичальником для захисту від банкрутства;
- створення при комерційному банку SPV або венчурних фондів, за рахунок яких можна продавати проблемні активи.

Список використаних джерел

1. Формування моделі економічного розвитку України у після кризовому світі (аналіз. доповідь до засідання круглого столу) [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я. В. Бережний, І. В. Клименко, Д. В. Ляпін, Н. С. Медведкова, А. П. Павлюк, Пищуліна О. М., І. В. Ус, О.М. Шаров. – К.: НІСД, 2013. – № 4. – С. 65.
2. Дробницька О.Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів / О.Р. Дробницька // Інноваційна економіка – 2013. – № 6. – С. 267–272.
3. Криклій О. А. Сутність та фактори появи проблемних кредитів банків України / О. А. Криклій, О. В. Карпенко // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – 2013. – № 5. – С. 80–90.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ № 23 від 25.01.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ № 481 від 27.12.2007. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. S&P порахувало проблемні кредити українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/news/32266.html>.
8. В українських банках 40% кредитів – проблемні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tv.ua/new/2013/01/11>.
9. Проблемні кредити в Україні «зависли» на рівні 20% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.comments.ua/money>.

Бондаренко Л.А., Стародубцева Т.В.

Оценка портфеля проблемных кредитов коммерческих банков Украины в контексте обеспечения стабильности банковской системы

Исследованы причины возникновения проблемной кредитной задолженности коммерческих банков Украины. Проанализирована динамика портфеля проблемных кредитов отечественных банков в 2004–2013 гг. Указанные последствия роста проблемных кредитов для стабильности банковской системы. Обозначены перспективы дальнейшей работы банков по улучшению качества кредитного портфеля.

Ключевые слова: банк, проблемная кредитная задолженность, портфель проблемных кредитов, факторы увеличения проблемной кредитной задолженности, резервы по кредитным операциям.

Bondarenko L.A., Starodubtseva T.V.

Evaluation of the portfolio of bad loans of commercial banks in Ukraine in the context of the stability of the banking system

Investigated the causes of bad credit debt of commercial banks in Ukraine. The dynamics of a portfolio of performing loans of domestic banks for the years 2004-2013. These effects increase bad loans for the stability of the banking system. Prospects for further work to improve the quality of banks' loan portfolio.

Key words: bank, credit problem debt, portfolio of bad loans, factors increasing problem accounts payable, reserves for credit transactions.

Бондаренко Лариса Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Стародубцева Тетяна Валеріївна – магістрант кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

УДК 336.71

Л. Я. Тринька

АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ І ТЕХНОЛОГІЇ ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Обґрунтовано доцільність діагностування стану безпеки вітчизняних банків. Запропоновано технології реалізації аналітичних інструментів – збалансованої системи показників (BSC) і системи показників відповідальності (ASC) для діагностування стану безпеки вітчизняних банків.

Ключові слова: діагностування, безпека банку, збалансована система показників (BSC), система показників відповідальності (ASC).

Постановка проблеми. Внутрішня і зовнішня політична й економічна нестабільність у державі, залежність банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, концентрація активів банків у низькорен-

© Л. Я. Тринька, 2014